

О. М. Грабчук,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-864X>
Ю. Ю. Жеребко,
аспірант, кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-4737-846X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.16.116

ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

O. Hrabchuk,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance, Banking
and Insurance, Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University
Y. Zharebko,
Postgraduate student, Department of Finance, Banking and Insurance,
Dnipro State Agrarian and Economic University

POLICY OF FINANCIAL SUPPORT FOR SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF WORLD EXPERIENCE

Стаття присвячена узагальненню зарубіжного досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва як підґрунтя для побудови ефективної моделі його фінансової підтримки, адаптованої до національних економічних умов. У процесі дослідження використано методи структурної декомпозиції, аналізу, синтезу.

В межах дослідження впливу розвитку малого підприємництва на розвиток національних економік різних країн, визначено, що його системоутворююча роль зменшилась. Відповідно державна політика розвитку малого підприємництва у більшості країн набула спрямованого характеру, основними векторами якої стали науково-технологічний, покращення трудового потенціалу, адаптивного регулювання економіки. Охарактеризовано основні групи інструментів державної політики, які використовуються у світі для стимулювання розвитку та підтримки малого бізнесу (організаційно-адміністративні, кадрові, бюджетно-податкові, фінансово-ресурсні). Докладно проаналізовано світову практику застосування бюджетно-податкових та фінансово-ресурсних інструментів. Визначено також специфічні риси фінансового стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні та особливості побудови її інституційної структури.

The article summarizes international experience in stimulating the development of small businesses in order to form an effective model of financial support that takes into account the peculiarities of the national economic environment. The main attention is focused on the analysis of global approaches to the implementation of state policy in this area, which allows adapting successful tools

to Ukrainian realities. The methodological basis of the study is the methods of structural decomposition, analytical and synthetic approaches, which provided a comprehensive study of the problem. In the process of analyzing the impact of small businesses on the economic development of different countries, it was discovered that its system-forming function has undergone a minor weakening, which led to the transformation of state policy towards a targeted approach. Modern strategies for supporting small businesses are focused on three main areas: scientific and technological renewal, development of labor potential and the formation of flexible economic regulation. Small business development policies are usually focused on supporting innovative companies that introduce new technologies and products. National governments also pay significant attention to stimulating the export activities of small businesses, developing small businesses in critical sectors of the economy, and supporting businesses in depressed regions. The article describes the key groups of state policy instruments that are actively used in international practice to support small businesses: organizational and administrative, personnel, budget and tax, and financial and resource ones. Particular attention is paid to the analysis of the effectiveness of budget-tax and financial—resource mechanisms, and also considers the organizational forms of institutions that ensure the implementation of the relevant policy. The specifics of financial stimulation of small businesses in Ukraine are separately characterized, the challenges faced by the domestic support system are identified, and the main directions for improving its institutional architecture are outlined, taking into account international experience.

Ключові слова: малий бізнес, державна фінансова політика, вектори розвитку малого підприємництва, фінансові інструменти, бюджетно-податкові інструменти, державні інституції.

Key words: small business, state financial policy, vectors of small business development, financial instruments, budget and tax instruments, state institutions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Мале підприємництво виступає ключовим сегментом національної економіки, який відіграє визначальну роль у забезпеченні структурної гнучкості, адаптивності та конкурентоспроможності економіки. Воно сприяє диверсифікації виробництва, створенню нових робочих місць, залученню широких верств населення до підприємницької діяльності, підвищенню мобільності ресурсів та формуванню стійкої економічної системи, здатної ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. В умовах глибоких трансформаційних процесів, що охоплюють економіку України, зокрема внаслідок військових дій, руйнування інфраструктури, скорочення внутрішнього попиту, зростає потреба у розробленні й реалізації ефективної фінансової політики, орієнтованої на всебічну підтримку суб'єктів малого бізнесу. Особливої актуальності це набуває у контексті повоєнного відновлення, коли саме малі підприємства можуть стати локомотивом відбудови регіональних економік, створення нових економічних кластерів і формування сучасного виробничого середовища. У цьому контексті доцільним є врахування світового досвіду, що демонструє широке розмаїття ефективних моделей державної підтримки малого бізнесу. Адаптація найуспішніших з них до національних особливостей може суттєво підвищити результативність фінансової політики в Україні. Найбільш ефективними вважаються комплексні інструменти фінансового впливу, які поєднують пряме бюд-

жетне фінансування, надання субсидій, компенсацій та грантів, розвиток кредитно-гарантійних механізмів, залучення приватного капіталу, впровадження пільгового оподаткування та фінансових програм, орієнтованих на інноваційні стартапи та соціальне підприємництво. Врахування кращих міжнародних практик та їхнє критичне осмислення з позицій українських реалій дасть змогу сформувати ефективну та гнучку систему фінансової підтримки, яка буде здатна реагувати на актуальні виклики, стимулювати розвиток малого підприємництва й інтегрувати його у процеси економічного зростання. Таким чином, дієва фінансова політика щодо малого бізнесу має ґрунтуватися на системному застосуванні перевірених інструментів, адаптованих до національного контексту, з урахуванням цілей стабілізації та модернізації економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвиток малого бізнесу є предметом наукових досліджень значної кількості науковців як в Україні, так і за кордоном. Сучасні українські науковці аналізують роль і функціонування малих та середніх підприємств, зокрема у сфері оподаткування. Існує широкий спектр праць, присвячених специфіці бухгалтерського обліку малих підприємств (Л. Джулій, С. Гребінська, В. Ченаш [1], С. М. Лайчук, І. Р. Полішук [2]), політиці їх оподаткування та фіскального значення єдиного податку (Т. Добрунєк [3], З. Тітенко, О. Коцюрба [4]), фіскальній цифровізації (Н. В. Рудик [5]). Окремо досліджувалося оподаткування аграрного малого бізнесу (О. В. Калми-

Таблиця 1. Основні показники розвитку мікро- та малих підприємств за країнами Європи у 2024 р.

За країнами	Підприємств		Кількість зайнятих		Додана вартість	
	кількість	%	осіб	%	€ млрд	%
Австрія	399094	98,3	1482098	46,7	89,9	36,0
Бельгія	743369	99,2	1558872	49,7	119,1	39,8
Болгарія	354993	98,6	1100983	54,6	22,4	43,9
Греція	814295	99,4	2157633	70,8	36,2	44,0
Данія	245573	97,9	810503	41,4	57,7	29,0
Естонія	128560	99,1	297432	61,1	10,4	55,9
Ірландія	300522	98,5	893217	47,6	101,6	29,0
Іспанія	2873096	99,2	7470683	53,7	327,1	45,2
Італія	3762595	99,3	10141890	61,1	472,5	46,9
Кіпр	68295	98,9	211809	62,7	8,5	54,7
Латвія	105523	98,5	308004	53,2	8,7	47,3
Литва	276550	99,1	599750	51,9	14,7	37,7
Люксембург	34357	97,3	128007	40,7	12,2	37,8
Мальта	46996	98,8	120105	55,2	6,6	56,4
Нідерланди	1586212	99,3	2968209	48,1	231,8	37,8
Німеччина	2521202	97,5	12793304	41,8	840,5	33,3
Польща	2221660	99,2	5300842	51,1	155,5	36,5
Португалія	1097940	99,3	2426002	59,7	63,5	45,9
Румунія	922054	99,1	2411720	51,7	65,1	45,1
Словачія	593195	99,5	1000197	59,9	22,5	36,5
Словенія	166336	99,0	392186	55,0	16,1	45,5
Угорщина	701878	99,2	1633898	55,1	39,2	45,6
Фінляндія	331494	98,9	651057	44,6	43,9	37,7
Франція	3604625	99,3	7546343	42,5	390,0	29,9
Хорватія	223859	98,8	669479	52,7	16,9	43,4
Чехія	1131701	99,3	1948065	50,2	54,6	34,6
Швеція	663306	98,9	1407483	41,0	94,1	32,4

Джерело: складено авторами за даними [18].

ков, Н. С. Носань [6, 7]). Досліджувався і зарубіжний досвід фінансових важелів та інструментів стимулювання малого бізнесу (В. М. Кміть та ін. [8], З. С. Горпинюк [9], М. О. Лебеда [10], О. П. Пукало [11], І. М. Хвостіної, І. І. Івасіва [12]). Ці інструменти є досить різноманітними та мають суттєву національну специфіку. Змістові акценти у кожному із досліджень також є різними — від структури розподілу податкового навантаження на малий бізнес (за податками, видами діяльності, джерелами надходжень тощо) до програм його фінансування. Наприклад, відзначається також, що країни активно використовують позитивний досвід одне одної для податкового стимулювання малого бізнесу. Зокрема країни ЄС гармонізують національне законодавство та формують спільну політику щодо фінансування та оподаткування малого бізнесу.

У переважній більшості публікацій відзначається позитивний економічний ефект від застосування податкових та інших важелів на розвиток малого підприємництва. При цьому вплив малого підприємництва на розвиток національної економіки вважають безумовно позитивним. Однак у останні десятиліття змістові акценти таких досліджень у зарубіжній науці суттєво змістилися. Якщо на початку ХХІ сторіччя вважалося, що розвиток малого бізнесу обумовлює загалом розвиток економіки та соціальну стабільність у суспільстві, то наразі такий взаємозв'язок визначають не завжди. Так, у дослідженні М. Кольхааса, К. Шумахера, Дж. Дікмана, Д. Шумахера відзначається неоднозначний вплив гармонізації та спрощення оподаткування енергоносіїв у країнах ЄС на економічний розвиток та міжнародну торгівлю [13] для кожної окремої країни. В. Гейл та С. Бра-

ун [14] зазначають, що "...малий бізнес сам по собі не надає особливої переваги підприємствам у створенні робочих місць або інноваціях ...". Х. Вей [15] відзначає, що значна частка малих та мікропідприємств працює не більше 3-х, 4-х років, існуючі політики податкової підтримки малих підприємств за провінціями Китаю неузгоджені між собою та не дають відчутного результату. Отож, у наукових публікаціях все частіше виникає два питання:

- чи справді розвиток малого підприємництва позитивно впливає на розвиток національної економіки;
- які інструменти державної політики є найбільш дієвими для стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу.

Відповіді на зазначені питання є важливим компонентом для побудови дієвої стратегії розвитку малого бізнесу, починаючи від оцінки доцільності його стимулювання, спрямованості державної політики, використання тих чи інших методів та інструментів, визначення регіональної специфіки тощо. Вивчення зарубіжного досвіду фінансової підтримки малого бізнесу, його узагальнення дасть змогу сформувати обґрунтовані підходи до розробки ефективної моделі державної підтримки малого підприємництва в Україні, враховуючи національні особливості, економічні реалії та потреби бізнес-середовища, а також підвищити результативність застосування бюджетно-податкових механізмів у цьому сегменті економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті узагальнення зарубіжного досвіду стимулювання розвитку малого підприємництва як підґрунтя для побудови ефективної моделі його фінансової підтримки, адаптованої до національних економічних умов. У процесі дослідження використано методи структурної декомпозиції (при класифікації інструментів впливу на розвитку малого бізнесу, при визначенні векторів впливу політики стимулювання розвитку малого підприємництва, при визначенні типів структури державних інституцій підтримки розвитку малого підприємництва), аналізу (при аналізі сучасної практики стимулювання розвитку малого бізнесу, при аналізі впливу малого підприємництва на розвиток національних економік, при аналізі державної фінансової політики України щодо стимулювання розвитку малого підприємництва, при аналізі світової практики застосування бюджетно-податкових та фінансово-ресурсних інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва), синтезу (при визначенні спільних рис державної політики стимулювання розвитку малого підприємництва для різних країн).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мале підприємництво займає вагому частку у більшості національних економік. Так, у Польщі частка мікропідприємств та малих підприємств складає 99,1 %, на яких виробляється 54 % ВВП, у Німеччині — 99,7 % та 50 % відповідно, у Великобританії — 80 % та 20 %, у Японії — 90 % та 90 %. У Франції та США на малих підприємствах також виробляється понад 50 % ВВП. Особливо значущою є роль малих підприємств у регулюванні розвитку ринку праці. Наприклад, у Японії —

близько 85 % створені саме на малих підприємствах, у Німеччині понад 2/3 робочих місць, у Польщі та США — це понад 50 %, у Великобританії — понад 25 % [16]. У 2022 році у ЄС існувало 32,3 млн підприємств, на яких працювало понад 160 млн осіб. З них 99 % становили мікропідприємства та малі підприємства із чисельністю працюючих до 49 осіб. На мікропідприємствах та малих підприємствах було зайнято 77,5 млн осіб, тобто 48 % працюючих, їх обіг склав 11,9 трлн євро, тобто 31 % від загального обігу [17]. Нижче (таблиця 1) наведено основні показники розвитку малого бізнесу за країнами ЄС [18] у 2024 році. Ці показники підкреслюють важливу роль малих підприємств у функціонуванні економік більшості країн ЄС.

У зарубіжній практиці малі підприємства створюються найчастіше у сфері роздрібної торгівлі та послуг, проте існують певні національні особливості галузевої спрямованості малого підприємства. Зокрема, у Польщі малі підприємства успішно функціонують у сфері будівництва, промислового виробництва та охорони здоров'я, у Німеччині — у розвитку інфраструктури і засобів зв'язку, у Великобританії — у сільському господарстві, у Японії — у будівництві та легкій промисловості. У США малий бізнес представлений у всіх сферах діяльності — від торгівлі до інновацій та консалтингу. Досить часто національні уряди спрямовують розвиток малих підприємств на впровадження інновацій, створення стартапів, розвиток цифрових технологій (Польща, Франція, США).

Державна політика розвитку малих підприємств у багатьох країнах спрямована не стільки забезпечення інтенсифікації його розвитку, скільки на застосування так званого "м'якого" стимулювання за певними векторами. Такі вектори можна поділити на три основні групи (рис. 1):

— науково-технологічний, в межах якого здійснюється стимулювання інноваційної спрямованості розвитку, забезпечення зростання технологічних можливостей малих підприємств, диверсифікація науково-дослідного потенціалу;

— покращення трудового потенціалу, який зорієнтований на регулювання зайнятості, збільшення мобільності трудових ресурсів та стимулювання ділової активності молоді та окремих соціальних груп;

— адаптивного регулювання економіки, зміст якого часто визначається національними особливостями країни. Найчастіше політика інтенсифікації розвитку малих підприємств стосується підтримки ділової активності у критичних видах економічної діяльності чи на депресивних територіях або/та активізації експортної активності малих та середніх підприємств. Також підтримка діяльності малих підприємств ви-

Рис. 1. Вектори державної політики щодо розвитку малого підприємництва у зарубіжних країнах

Джерело: розроблено авторами.

користується для підтримки ділової активності у критичних галузях економіки, депресивних регіонах чи для зменшення кризових проявів в економіці в цілому.

В Україні, на противагу зарубіжній практиці, основний вектор розвитку малого підприємництва є інклюзивним [19]. У "Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року" зазначається, що забезпечення інклюзивного розвитку реалізується через "...заходи для забезпечення рівних можливостей, підтримки окремих категорій населення, таких як осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, а також за такими категоріями інклюзії, як гендер-

Рис. 2. Інструменти сприяння розвитку малого підприємництва

Джерело: розроблено авторами.

на, за віком, за етнічною ознакою". Однак, досить широко представлені й інші вектори державної політики щодо розвитку малого підприємництва.

У сукупності основних інструментів, які використовуються у зарубіжній практиці для збереження та стимулювання розвитку малого підприємництва, доцільно виокремити наступні групи (рис. 2):

— організаційно-адміністративні, що включають у себе різні механізми спрощення процедур входження до бізнесу, дерегулювання його функціонування, створення специфічних організаційних структур, які покращують інформаційне забезпечення малого бізнесу, виконання заходів, що полегшують трансфер технологій чи виробництво інноваційної продукції. Часто впроваджуються партнерські взаємовідносини між підприємцями, громадськими організаціями та державними інституціями. До сукупності цих інструментів також можна віднести створення технологічних парків, інкубаторів, кластерів, державне сприяння чи полегшення експортної діяльності малих та середніх підприємств тощо;

— кадрові. Оскільки розвиток малих підприємств безпосередньо впливає на стан ринку праці та суттєво зменшує соціальні витрати держави, то національні уряди застосовують широку сукупність інструментів, які стосуються покращення кадрового потенціалу малого бізнесу. Перш за все забезпечується гнучкість освітньої політики та тісний взаємозв'язок освітніх закладів із малими та середніми підприємствами — потенційними роботодавцями. Здійснюється підготовка управлінських кадрів саме для малого бізнесу, підготовка та перепідготовка фахівців, впроваджуються програми залучення до підприємництва окремих соціальних груп;

— фінансово-ресурсні. Оскільки основною перепорою розвитку малого бізнесу є дефіцит фінансових ресурсів, то національні уряди сприяють полегшенню доступу до фінансових ресурсів за допомогою створення позичкових чи гарантійних фондів (з прямою участю держави чи без такої), створенням механізмів пільгового кредитування чи прямого партнерського співфінансування. Наприклад, у Німеччині існує державна субсидія підтримки сільськогосподарської кооперації [7] та пільгове оподаткування доходів сільськогосподарських кооперативів. У Нідерландах з тією ж метою — підтримки малих сільськогосподарських підприємств — застосовують державне гарантування частини отриманої позики на розвиток господарства. У Польщі впроваджено пільгові умови отримання інвестиційних кредитів та їх гарантування.

Оскільки спроможності Державного бюджету України у період повномасштабної війни з росією, обмежені, то фінансування розвитку малого підприємництва передбачається за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, ЄС (програми "Ukraine Facility", "Horizon Europe", Європейської мережі підприємств, Європейської платформи співпраці кластерів, "Еразмус" для молодих підприємців, "LIFE" і "EU4Environment", "EU4Digital", Європейської ради з питань інновацій), коштів приватного сектора, коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [19] Пряме бюджетне фінансування розвитку малого підприємництва в Україні здійснюється через Міністерство економіки, доквілля та сільськогосподарства;

— бюджетно-податкові. Ця група інструментів тісно пов'язана із фінансово-ресурсними, але реалізується за допомогою інших механізмів. Досить часто малий бізнес виводиться із-під оподаткування податком на додану вартість, знижується ставка податку на прибуток, зменшується оподаткування видатків, які капіталізуються або видатків на інноваційні розробки [8].

У останні десятиріччя (з початком XXI сторіччя), коли дієвість бюджетно-податкового стимулювання розвитку малого бізнесу так і не була доведена, застосування податкових пільг та пільгових режимів суттєво скоротилося. Податкові пільги для розвитку малого підприємництва тепер найчастіше застосовуються на місцевому рівні. Також застосування податкових пільг для стимулювання розвитку малого бізнесу є специфічним в межах різних національних економік. Зокрема, пільги використовуються для стимулювання розвитку окремих видів діяльності, забезпечення капіталізації чи/та зростання виробничих потужностей чи забезпечення розвитку інноваційно спрямованих бізнесів. Наприклад, у США основні податкові переваги, які отримує малий бізнес, пов'язані із визначенням правової форми підприємства — індивідуальне підприємство (sole proprietorship), наскрізна організація (pass-through entity), S-корпорація (S-corporation) та C-корпорація (C-corporation). Перші три форми дають змогу уникнути подвійного оподаткування доходу, однак мають різні організаційні обмеження у створенні та функціонуванні. Суттєвою перевагою також є можливість для малих підприємств зменшувати чистий дохід (у певних межах) на вартість придбання основних засобів у рік їх придбання. Іншими пільгами є: полегшення обліку доходу; звільнення від альтернативного мінімального податку; амортизація витрат на започаткування бізнесу; податкові пільги, пов'язані із започаткуванням бізнесу та страхуванням і пенсійними програмами для працівників тощо [14, с. 13—20]. Переважна частка податкових стимулів, таким чином, пов'язана із започаткуванням і розвитком малого бізнесу, полегшенням його капіталізації. Податкові пільги, пов'язані із розвитком інноваційного бізнесу і стартапів є зовсім іншими, хоча переважна більшість нових підприємств, які займаються інноваціями, також є і малими підприємствами. У Китаї податкові пільги застосовуються при кредитуванні малих та мікропідприємств [15], зменшуючи податковий тягар при залученні ними додаткових фінансових ресурсів. У Польщі до малих та мікропідприємств застосовується спрощена система оподаткування, в якій ставка податку на прибуток становить 9 %. Така сама ставка податку на прибуток застосовується для підприємств, що тільки починають працювати. На противагу інші польські підприємства сплачують податок на прибуток за податковою шкалою [20]. Однак, рівень підтримки малого бізнесу за різними критеріями (державна підтримка, фінансово-кредитна підтримка, розвиток інфраструктури, ресурсний потенціал, іноземні капіталовкладення, інноваційний потенціал, інформаційна підтримка, якість бізнес-середовища, правовий захист інтересів) в різних країнах суттєво відрізняється [12].

Одним із ключових бар'єрів для розвитку малого бізнесу в Україні залишається обмежений доступ до фінансування, що особливо загострився в умовах по-

вномасштабної війни та економічної нестабільності. Через високі кредитні ставки, жорсткі вимоги банків до забезпечення та низький рівень платоспроможності, малі підприємства часто позбавлені можливості залучати необхідні фінансові ресурси для підтримки діяльності чи інвестування в розвиток. У відповідь на ці виклики держава розгортає систему фінансових стимулів, яка охоплює компенсацію частини відсотків за кредитами, надання державних гарантій, запуск пільгових кредитних продуктів (наприклад, програма "5-7-9%"), податкові послаблення для певних категорій платників, а також підтримку через міжнародні проєкти та грантові конкурси. В Україні оподаткування малого бізнесу здійснюється із застосуванням спрощеної системи оподаткування. З моменту впровадження спрощене оподаткування неодноразово змінювалось [10] у визначенні критеріїв застосування єдиного податку, його розміру, методики обчислення, списку податків, які замінюються єдиним податком тощо. Неодноразово виникали питання і щодо доцільності застосування єдиного податку, його ролі у стимулюванні розвитку малих підприємств, фіскального значення, недосконалостей механізму, які полегшують ухилення від оподаткування. Загалом, в українській та зарубіжній практиці застосовуються бюджетні й податкові інструменти, що мають низку спільних характеристик, хоча в Україні рівень підтримки малих підприємств є значно меншим, ніж це прийнято у світовій практиці.

Структура державних інституцій підтримки розвитку малого підприємництва є досить різноманітною і реалізується у формах:

- централізований, яка ґрунтується на існуючій ієрархічній структурі органів державної влади і включена до неї. Прикладом такого підпорядкування є, наприклад, Польське агентство розвитку підприємництва (ПАРП), підпорядковане Міністерству економіки (Польща); Служба малого бізнесу та Стратегічна рада малих і середніх підприємств при Міністерстві торгівлі та промисловості (Великобританія). У Франції створено окреме Міністерство малого і середнього бізнесу, торгівлі та ремісництва, яке має свої регіональні відділення;

- децентралізований, яка координує свою діяльність з існуючою ієрархічною структурою органів державної влади, але не включена до неї. Зокрема децентралізованою є структура підтримки малого бізнесу у Німеччині, в межах якої реалізуються програми підтримки на рівні федерації, федеративних земель, міських і земельних округів. Тісний рівень координації між органами державної влади та недержавними інституціями підтримки малих підприємств забезпечується взаємодією Адміністрацією малого бізнесу через мережу регіональних відділень з Центрами розвитку підприємництва у США;

- змішана, в якій спостерігаються як ієрархічно організовані служби підтримки малого та середнього підприємництва, так і розгалужена мережа взаємодій органів державної влади та громадських чи приватних інституцій підтримки. Наприклад, у Японії існує чотириланкова ієрархічна система підтримки малого бізнесу, основою якої є відповідне Управління у складі Міністерства торгівлі і промисловості. Водночас є мережа громадських організацій, самостійних об'єднань малих підприємств, які отримують субсидії чи допомоги від органів державної влади.

До змішаної можна віднести і структуру державних інституцій підтримки малого бізнесу в Україні. Інституційна рамка підтримки малого бізнесу в Україні формується з урахуванням вертикальної структури органів влади, де координаційну роль відіграють центральні інституції, тоді як реалізація заходів часто делегується на регіональний рівень — обласним військовим адміністраціям, місцевим радам та агентствам розвитку. Так, Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України є основною державною інституцією, яка реалізує державну політику стосовно розвитку малого бізнесу. Підпорядковано йому функціонує Офіс розвитку підприємництва та експорту, який здійснює організаційну, консультаційну, маркетингову підтримку малих та середніх підприємств. У взаємодії, але не підпорядковано функціонує Фонд розвитку підприємництва, який підтримує додаткове фінансування малих підприємств. Місцеві органи влади різних ієрархічних рівнів здійснюють підтримку малого бізнесу у формі надання грантів, реалізації місцевих цільових програм, розвитку бізнес-інкубаторів і хабів т. п. за рахунок коштів місцевих бюджетів. Опосередковано функції з підтримки чи/та регулювання розвитку малого підприємництва виконують також Державна податкова служба, Державна регуляторна служба, Державна служба зайнятості, Національний банк України. Така багаторівнева система дозволяє адаптувати інструменти підтримки до потреб конкретних територій і категорій підприємств, хоча ефективність її функціонування значною мірою залежить від узгодженості дій, прозорості процедур і стабільного фінансування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Мале підприємництво є вагомим елементом більшості національних економік, забезпечуючи створення значної частки ВВП та робочих місць. Однак системоутворююче значення малих підприємств не є настільки значним, як це вважалось раніше. Незважаючи на це, більшість національних урядів світу реалізують політику стимулювання розвитку або забезпечення сталого функціонування малих підприємств. При цьому найчастіше вони обирають провідні вектори розвитку малого бізнесу, орієнтовані на стимулювання їх інноваційності, участі у функціонуванні ринку праці та адаптивного регулювання економіки. Способи добору інструментарію для забезпечення спрямованого розвитку малих підприємств носять історичний та національно-специфічний характер. Найширше використовуються організаційно-адміністративні та кадрові інструменти, спрямовані на подолання проблем створення та менеджменту малих підприємств. В Україні держава також декларує підтримку малого бізнесу як пріоритетне завдання соціально-економічної політики, орієнтуючись на забезпечення умов для його сталого функціонування, участі у структурній перебудові ринку праці та активізації підприємницької ініціативи. Водночас орієнтованість розвитку малого бізнесу в нашій країні має інклюзивний характер.

Однією з найбільш гострих проблем малого бізнесу є проблеми, пов'язані із доступом до фінансових ре-

сурсів та їх дефіцитом. Відповідно, бюджетно-податкові та фінансово-ресурсні інструменти створюють вагомі передумови розвитку малого бізнесу. У зв'язку з цим держави впроваджують різноманітні механізми фінансової підтримки, включаючи субсидії, пільгове кредитування, гарантійні програми, податкові стимули та грантове фінансування тощо. Значення має також і структура державних інституцій розвитку малого бізнесу, що будується, як правило, на ієрархії органів державної влади. Інструментарій державної політики підтримки малих підприємств в Україні в цілому лежить у контексті загальносвітових тенденцій, однак його застосування є обмеженим, що визначається гострим дефіцитом вільних фінансових ресурсів та системними ризиками та загрозами у період війни.

Зазначимо, що дієвість використання кожного типу інструментів (організаційно-адміністративного, кадрового, бюджетно-податкового, фінансово-ресурсного) не підтверджена з достатнім рівнем релевантності. Оскільки вона має національно-специфічний характер, то обґрунтування доцільності та міри застосування кожного типу інструментів для підтримки малого бізнесу потребує широкого спектру подальших досліджень.

Література:

1. Джулій Л., Гребінська С., Ченаш В. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування малих підприємств. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 70. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5429>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-164>.
2. Лайчук С. М., Поліщук І. Р. Актуальні питання ведення обліку суб'єктами малого підприємництва за національними стандартами. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. 2021. С. 310—314.
3. Добрунік Т. Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. Економіка та суспільство. 2024. № 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3543>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>.
4. Тітенко З., Коцюруба О. Особливості процесу оподаткування малого та середнього бізнесу. Економіка та суспільство. 2020. № 22. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/87>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-62>.
5. Рудик Н. В. Фіскальна діджиталізація — інструмент партнерства держави та малого і середнього бізнесу. Бізнес Інформ. 2019. № 11 (502). С. 316—322. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-316_322.pdf. DOI: [10.32983/2222-4459-2019-11-316-322](https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-316-322).
6. Калмиков О. В. Система оподаткування малого підприємництва в аграрній сфері. Економічний вісник університету. 2016. № 31/1. С. 229—234. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/81577>.
7. Носань Н. С. Особливості оподаткування суб'єктів сільськогосподарського малого підприємництва. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 18. С. 487—492. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/68.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-68>.
8. Кміть В. М., Жук Ю. І., Чеботарь О. А. Зарубіжний досвід податкового стимулювання підприємництва. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 3 (08). С. 265—269. URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/50.pdf.
9. Горпинюк З. С. Зарубіжний досвід формування та реалізації податкової політики та його імплементація в Україні. Ефективність державного управління. 2020. Вип. 3 (64), ч. 2. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.64.2020.217622>.
10. Лебеда М. О. Оподаткування малого підприємництва: зарубіжний досвід і проблематика України. Фінанси, облік і аудит. 2017. Вип. 2 (30). С. 97—109. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/78c5ea8e-d0b4-4f28-bfef-2fb59255ce92/content>.
11. Пукало О. П. Зарубіжний досвід розвитку та підтримки малого підприємництва та його використання в Україні. Управління розвитком. 2017. № 3—4 (189—190). С. 108—114. URL: <https://devma.com.ua/uk/journals/t-15-3-4-2017>.
12. Хвостіна І. М., Івасів І. І. Європейський досвід підтримки малого підприємництва та можливості його адаптації в Україні. Бізнес Інформ. 2019. № 5. С. 38—42. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-5-38-42>.
13. Kohlhaas M., Schumacher K., Diekmann J., Schumacher D. (2004) Economic, Environmental and International Trade Effects of the EU Directive on Energy Tax Harmonization. Berlin. 33 p. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/18314/1/dp462.pdf>.
14. Gale W., Brown S. (2013) Small Business, Innovation, and Tax Policy: A Review. Brookings. 47 p. URL: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/57384/1/1001675-Small-Business-Innovation-and-Tax-Policy-A-Review.pdf>.
15. Wei X. (2021) Research on the Implementation of New Tax Break for Micro and Small Companies. Open Journal of Social Sciences. Vol.9 No.6. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=110109>. DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2021.96023>.
16. Аналіз міжнародного досвіду управління реалізацією державної політики у сфері розвитку МСП: Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідним центром на запит народного депутата України. Київ. 8 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28965.pdf>.
17. Micro & small businesses make up 99% of enterprises in the EU. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241025-1>.
18. SME Performance Review. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy-and-sme-friendly-business-conditions/sme-performance-review_en?utm_source=chatgpt.com.
19. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 821-р від 30. 08. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>.

20. Банасько Т. М., Варичева Р. В. Оподаткування малих підприємств: зарубіжний досвід. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. Вип. 45. С. 182—186. <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/45-2020/32.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-45-30>.

References:

1. Dzhulii, L., Chenash, V. and Hrebinska, S. (2024) "Features of accounting and taxation for small enterprises", *Economy and society*, vol. 70, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5429>. (Accessed 25 July 2025). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-164>.
2. Laichuk, S. M. and Polishchuk, I. R. (2021) "Current issues of accounting by small businesses according to national standards", *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*, vol. 81, pp. 310—314.
3. Dobrunik, T. (2024) "Simplified taxation system: fiscal significance and development priorities", *Economy and society*, vol. 60, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3543>. (Accessed 27 July 2025) DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>.
4. Titenko, Z. and Kotsiuruba, O. (2020) "Features of the process of taxation of small and medium business", *Economy and society*, vol. 22, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/87>. (Accessed 26 July 2025). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-62>.
5. Rudyk, N. V. (2019) "Fiscal digitalization as an instrument in the partnership between the state and the small and medium-sized businesses", *Business Inform*, vol. 11 (502), pp. 316—322, available at: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-11_0-pages-316_322.pdf. (Accessed 29 July 2025). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-316-322>.
6. Kalmykov, O. V. (2016) "The system of taxation of small business in agriculture sector", *Ekonomichniy visnyk universytetu*, vol. 31/1, pp. 229—234, available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/81577> (Accessed 29 July 2025).
7. Nosan, N. S. (2018) "Features of taxation of small agricultural entrepreneurs: European experience", *Economy and society*, vol. 18, pp. 487—492, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/68.pdf. (Accessed 31 July 2025). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-68>.
8. Kmit, V. M., Zhuk, Yu. I. and Chebotar, O. A. (2017) "International experience of tax incentives for businesses", *Eastern Europe: Economy, Business and Management*, vol. 3 (08), pp. 265—269, available at: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/50.pdf. (Accessed 30 July 2025)
9. Horpyniuk, Z. S. (2020) "Foreign experience in the formation and implementation of tax policy and its implementation in Ukraine", *Efficiency of Public Administration* vol. 3 (64), no. 2, pp. 212—224. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.64.2020.217622>.
10. Lebeda, M. (2017) "Taxation of small business: international experience and challenges for Ukraine", *Finance, accounting and audit*, vol. 2 (30), pp. 97—109, available at: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/78c5ea8e-d0b4-4f28-bfef-2fb59255ce92/content> (Accessed 20 July 2025).
11. Pukalo, O. (2017) "Foreign experience in development and support of small business and its application in Ukraine", *Development Management*, vol. 3—4 (189—190), pp. 108—114, available at: <https://devma.com.ua/uk/journals/t-15-3-4-2017> (Accessed 2 August 2025).
12. Khvostina, I. M. and Ivasiv, I. I. (2019) "European Experience in Supporting Small Enterprises and its Adaptation in Ukraine", *Business Inform*, vol. 5, pp. 38—42. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-5-38-42>.
13. Kohlhaas, M., Schumacher, K., Diekmann, J. and Schumacher, D. (2004) *Economic, Environmental and International Trade Effects of the EU Directive on Energy Tax Harmonization*. Berlin. 33 p. available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/18314/1/dp-462.pdf> (Accessed 1 August 2025).
14. Gale, W. and Brown, S. (2013) *Small Business, Innovation, and Tax Policy: A Review*, Brookings, USA, available at: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/57384/1/1001675-Small-Business-Innovation-and-Tax-Policy-A-Review.pdf> (Accessed 27 July 2025).
15. Wei, X. (2021) "Research on the Implementation of New Tax Break for Micro and Small Companies", *Open Journal of Social Sciences*, vol. 9, No. 6, available at: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=110109>. (Accessed 28 July 2025) DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2021.96023>.
16. European Information and Research Center (2014), "Analysis of international experience in managing the implementation of state policy in the field of SME development: Information note prepared by the European Information and Research Center at the request of the People's Deputy of Ukraine", available at: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28965.pdf>. (Accessed 7 August 2025).
17. Eurostat (2024), "Micro & small businesses make up 99% of enterprises in the EU", available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241025-1> (Accessed 6 August 2025).
18. European Commission (2025), "SME Performance Review. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs", available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy-and-sme-friendly-business-conditions/sme-performance-review_en?utm_source=chatgpt.com (Accessed 1 August 2025).
19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Order "Strategy for the recovery, sustainable development and digital transformation of small and medium-sized businesses for the period until 2027", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>. (Accessed 3 August 2025).
20. Banasko, T. and Varicheva, R. (2020) "The taxation of small enterprises: foreign experience", *International Humanitarian University Herald. Economics and Management*, vol. 45, pp. 182—186, available at: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2020/45-2020/32.pdf> (Accessed 5 August 2025). DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-45-30>.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2025 р.